

ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ ЛЕКСЕМ НА ПОЗНАЧЕННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ ЛЮДИНИ

У статті проаналізовано абстрактні лексеми у художньому мовленні, зокрема лексеми, які характеризують властивості людини.

Ключові слова: *абстракти, художнє мовлення, виразжальні засоби, семантика.*

The article focuses on the analysis of abstract lexemes in the artistic broadcasting, on lexemes which characterize properties of man in particular.

Key words: *abstracts, artistic, speech, expressive means, semantics.*

Лексичний фонд абстрактної лексики багатий і різноманітний, його елементи розглядаються рівнями мовної системи і є одиницями для реалізації суб'єктивної оцінки або ставлення мовця до дійсності. Абстрактні поняття виступають найактивнішим і найпродуктивнішим засобом у спілкуванні будь-якої форми. Визначальне місце в складі абстрактів посідають назви властивостей людей. Ці номени за семантикою, функціональною роллю в тексті та експресивністю споріднені з оцінними поняттями з тією різницею, що об'єктом їх уваги виступає людська особистість. Сам процес номінації матиме структуру. З точки зору ономазіології акт називання складатиметься з номінатора (суб'єкт, що дає оцінку), номінанта (властивість), номіната (той, хто отримує оцінку) і слухача (умови спілкування).

Роль абстрактів-властивостей виконують прикметники, бо в своїй семантиці поєднують дві ознаки – номінативну й експресивну. Виконуючи одночасно два завдання, вони пов'язані з денотатом-особою і широким спектром оцінних прагнень мовця.

Будь-який літературний твір у своєму складі має абстрактні назви властивостей людей. Вони є засобом характеристики образу-персонажа, елементами портрету або зовнішніх особливостей:

Чув я, що сивий Стасов	Дівчат поселили до нас обох.
Перед вами упав на коліна	Капітан їх привів, хлопець, як бог.
Геніальна Ви справді жінка	Вони загніздилися собі в світлиці –
Бо у вас таємнича хустина... [2, с.97].	Лукаві, веселі, юнолиці [2, с.151].

Всі таємниці вдень воскресають. З льодом.

Стаєш **нікчемним, гірш** усіх нікчем [2, с.101].

Та дід йому, **хитра бісота,**

Сказала йому гордо:

Підсунув не ту мікстуру [2, с.148].

– Я – **невмируща** мати! [4, с.246].

І почули ми спів її батька,

Трохи дивного життєдостойного чоловіка,

Володаря ночі, сліпого **трудного** мужчини.

Він був колись **дуже талановитим**... [4, с.227].

Я дуже **прискіпливий, злий і холодний**

Я вперше до тебе звернувся на «ти» ... [4, с.215].

Він знав, що **занадто мрійний, трохи наївний** і що з його наївності підсміюють товариші [7, с.278].

Аж тепер помітив, що вона **гарна, й ваблива**, і очі в неї зірчаті [7, с.287].

Діонісій – широкий у плечах, статурний, дужий, було видно, що чоловік цей **рішучий, впевнений, сильний, полохливим** його робив тягар влади [4, с.37].

Одна людина, **надзвичайно розумна, вчена, освічена, розважлива**, сповнена турботи за своїх підлеглих, може привести народ до щастя [7, с. 18].

Це Перікл зробив афінян **лінивими, жадібними, боягузливими і балакучими** [6, с.19].

Це справедливо – Діонісій тиран, але **тиран розумний, сміливий до безумства..., трохи недовірливий від природи, крутий за вдачею**, не завжди чинить по справедливості [6, с.21].

Характерною ознакою використання цих понять є їх постійне змішування з конкретними, наявність об'єкта прикладання. Якщо в прозі ці лексеми супроводжуються в основному з портретною характеристикою, інколи як позначення емоційного стану, то в ліриці – одночасно і знак психічного явища, і риса характеру. У прозовому мовленні назви властивостей введені у вигляді синонімічних рядів і зрідка одиничні вживання.

Кожний художній твір є своєрідною новаторською мовотворчістю автора, який по своєму розумі й інтерпретує явища мови. Стосується це і абстрактів людських властивостей, які отримують в структурі літературного тексту ширші можливості. Вони застосовуються при оцінці героїв, предметів, явищ і процесів дійсності. За уявленнями митця, реалії світу набувають рис і ознак, відкривають свій внутрішній потенціал:

Я пам'ятаю їх, барвінків , навесні.	Дні променисто легковажні ,
Цвіли вони, синющі, навісні ,	Горбаті дні, мозільні дні,
Такі блакитні, буйні , небоокі,	І дні чеснот, і дні продажні ,
Такі безжалні і такі жорстокі [2, с.53].	Яким солоні кров зрідні [2, с.17].
Сивий внук її шукає	Віра мене од землі одривала
Слова люті в ряд шикуює... [4, с.243].	Юного світла юність зухвала

[4,с.157].

Вона – малесенька баня підземних церковок – дрижить за свою золоту **віруючу душу**

Перед **язичницькою захланністю тупого ножа!** [2, с.18].

Проклята звичка, проклятий дар думати і говорити віршами.

Навіть **люті морози** не скують цей дар, гострі, як ножі, вітри не вивіяли з грудей **поетичний дух** [7, с.108].

Овідій зронив **руки** впродовж тіла, вони були **важкі й неслухняні** [7, с.132].

Відчинилися дверцята, й **сердитий голос** сказав: „Заходь!” [7, с.167].

Цю **шалену, страшну вість** принесла їй до хати сусідка Варка [7, с.237].

Крім надання людських властивостей неістотам, письменники персоніфікують їх, наділяючи якостями живого, антропоморфізуючи – приписування предметам чи явищам власне людських якостей, якостей істот мислячих і відповідно свідомо діючих:

Примхлива ти, юрмальська **осене**, – **дощ лихий** напосівся,

Дощ все стьобає по морю, шмагає і влад, і невлд.

А дощ понад ними шугає, спадає навкісним наметом

Та квітне в солдатських пальцях **незайманий дівоч-стан** [4, с.146].

Що мовчиш? Та й сили ж мені доручила Твоя **всепрощаюче чесна рука!**

Боюсь я, що зломить мене моя **сила**,

Така ж вона **буйна, могутня, терпка** [4, с.215].

Над майданом знову зринає стоголосий **поклик**, тепер він **бадьорий, радісний** [6,с.124].

Такий час. Скрізь загроза. **Суворий, нещадний час** ... [7, с.189].

Я доглядала за ним, слухала його **лагідну мову** [7, с.266].

Отако зосередилася на одній **лихій думці** й тягнеш її, як безкінечну ливну, котиш, наче камінь на гору [6, с.218].

Назвати явище антропоморфізації суто літературним прийомом не можна, у повсякденному спілкуванні також часто вживаються вирази, де неживому приписують

ознаки живого. Це властивість людини характеризувати і пояснювати природу явищ і речей.

Одним із способів експресивного застосування словотворення є індивідуально-авторські неологізми. Їх доречно вживання збагачує художнє мовлення і письменник таким чином передає власні відчуття і розуміння явищ. Найчастіше це поняття, утворені для називання нових реалій, слова, що несуть інформативно-комунікативне навантаження і мають відчутні експресивно-емоційні відтінки:

Ці **слова**, не загорнуті в папірці,
А дошкульні, **драстичні** [4, с.198].
Лисомудрі пихаті **лахудри** –
Ваших внуків вона затуля:
Боса йде на **вогонь кривомудрий**,
Бо Вода вона є і Земля [4, с.246].

Де завжди заносить над лихом
Добро правдоносне меча [4, с.171].
Які розсипали лілії
До ніг **хижооких тиранів!**
Яка ж бо природа табу? [4, с. 197].

Таке новаторство є цікавим для історії становлення і розвитку словникового складу української мови і способів її збагачення. Індивідуальне новотворення поширене саме в поетичних текстах, які дають більше можливостей для образно-асоціативних зв'язків, а римування дозволяє поетові ніби гратися зі значеннями та співзвучністю слів.

Отже, активним елементом художнього тексту є абстрактні слова на позначення властивостей і ознак людей. Вони належать до питомої української лексики і відбивають особливості сприйняття українцями навколишньої дійсності та відношень між явищами. Ці назви мають яскраво виражену експресивність і характеризують героїв твору. Для реалізації свого значення потребують конкретного денотатива-відповідника, вживаються або одинично, або у вигляді синонімічного ряду, таким чином досягається точність вислову, емоційне насичення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Н. Типи лексичної експресивності в українській літературній мові // Мовознавство. – 2002. – №2-3. – С.10-21.
  2. Драч І. Вибрані твори: В 2-х т. – К., 1989. – Т.1. – 240с.
  3. Драч І. Вогонь з попелу: вірші. – К., 1995. – 112с.
  4. Драч І. Лист до калини: Поезії, поеми. – К., 1990. – 286с.
  5. Драч І. Теліжинці. Поезії. – К., 1985. – 75с.
  6. Мушкетик Ю. М. Твори: В 5-ти т. – К., 1987. – Т.1. – 607с.
  7. Мушкетик Ю.М. Селена: Повісті та оповідання. – К., 1989. – 364с.
- Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика. – К., 1994.